

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

"การนำหลักนิติธรรมในระบอบประชาธิปไตยสู่การปฏิบัติ
: กรณีศึกษาหลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย
ของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง"

จัดทำโดย ดร.ประวิช รัตนเพียร
รหัส 590417

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 4
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

สารบัญ

	หน้า
1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
2. บทบาทของ กกต.ในการส่งเสริมประชาธิปไตย	2
3. หลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย	3
4. บทสรุป	12

คำนำ

การปกครองระบอบประชาธิปไตย หัวใจอยู่ที่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยที่จะกระตือรือร้นสนใจเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง และทำการเมืองให้ดีขึ้นด้วยตัวของประชาชนเอง เพราะถ้าการเมืองดีไม่มีการทุจริตคอร์รัปชัน ประชาชนรู้สึกดีที่หน้า และใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบ ถ้าคนในชาติมีความรักความสามัคคี ไม่มีการเอาเปรียบ ไม่มีความแตกแยกขัดแย้ง แบ่งสีแบ่งฝ่าย บ้านเมืองก็จะน่าอยู่ ชีวิตของคนในสังคมก็จะมีสุขอันเป็นสุดยอดปรารถนาของประชาชนทุกคน

อย่างไรก็ตามในความเป็นจริง ยังมีประชาชนจำนวนมากที่ยังไม่ทราบและตระหนักว่าตนมีบทบาทและความสำคัญในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย บ้างก็คิดว่าอำนาจอธิปไตยอยู่กับตนเฉพาะช่วงที่มีการเลือกตั้ง เมื่อได้ใช้สิทธิเลือกตั้งไปแล้วอำนาจอธิปไตยก็จะตกอยู่กับตัวแทนหรือผู้แทนที่ตนเลือกให้ไปทำหน้าที่แทน ความเข้าใจเช่นนี้นำมาสู่การ “เอาหูไปนา เอาตาไปไร่” และยอมรับได้กับความไม่ถูกต้อง “โกงได้ไม่เป็นไร ขอให้คนไทยได้ประโยชน์” อันเป็นที่มาของ “เงินไม่มากไม่เป็น” ท้ายที่สุดจึงเกิดวาระอุบาทว์ทางการเมืองอย่างซ้ำซากในสังคมไทย คือ มีการร่างรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง มีการทุจริตคอร์รัปชัน มีการปฏิบัติรัฐประหาร มีการร่างรัฐธรรมนูญ มีการเลือกตั้ง มีการทุจริตคอร์รัปชัน.... วงเวียนเช่นนี้ไม่รู้จบ

คณะกรรมการการเลือกตั้ง มีหน้าที่ในการควบคุมและดำเนินการจัดหรือจัดให้มีการเลือกตั้งรวมทั้งการออกเสียงประชามติให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม รวมทั้งการส่งเสริมและสนับสนุนหรือประสานงานกับหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนในการให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขฯ ได้เห็นความจำเป็นที่ต้องสร้างความตระหนักและตื่นรู้ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของตนในฐานะที่เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย จึงจัดทำหลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย และสร้างวิทยากรกระบวนการให้เป็นสื่อบุคคลในการถ่ายทอดความรู้ พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีศูนย์ส่งเสริมพัฒนาประชาธิปไตย (ศส.ปชต.) สำหรับให้ประชาชนทุกหมู่บ้านตำบลทั่วประเทศ ใช้เป็นศูนย์กลางดำเนินกิจกรรมประชาธิปไตย

ในฐานะที่ผู้ศึกษาเป็นกรรมการการเลือกตั้ง รับผิดชอบงานด้านกิจการการมีส่วนร่วมซึ่งมีบทบาทโดยตรงในการผลักดันและสนับสนุนให้มีการจัดทำหลักสูตร การสร้างวิทยากรและการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย จึงได้ทำการศึกษาเรื่อง “การนำหลักการประชาธิปไตยสู่การปฏิบัติ:กรณีศึกษาหลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง” ทั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นรูปธรรมของการนำหลักสูตรไปใช้ถ่ายทอดความรู้กับประชาชนกลุ่มต่างๆอย่างกว้างขวาง และผลการศึกษาก็จะได้นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับกาลสมัยและเป็นการต่อยอดกิจกรรมประชาธิปไตยให้บังเกิดผลทางปฏิบัติ ในการสร้างพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นมากมายเต็มแผ่นดินต่อไป.

ดร.ประวิช รัตนเพียร

การนำหลักนิติธรรมในระบอบประชาธิปไตยสู่การปฏิบัติ : กรณีศึกษาหลักสูตร พลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ดร.ประวิช รัตนเพียร
กรรมการการเลือกตั้ง

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นับแต่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ เป็นต้นมา เกิดกระแสความตื่นตัวของประชาชนที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดและเนื้อหาในรัฐธรรมนูญ โดยเฉพาะเรื่องสิทธิเสรีภาพ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองในการตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตยและนโยบายสาธารณะเป็นอย่างมาก หน่วยงานของรัฐเองก็ให้ความสำคัญกับการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนเกี่ยวกับสิทธิ เสรีภาพ และการตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตยด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตามจุดอ่อนสำคัญในการเผยแพร่ความรู้ดังกล่าว คือมีการดำเนินงานที่ไม่ต่อเนื่อง และมักสนองตอบนโยบายเพื่อสร้างฐานคะแนนนิยมของฝ่ายการเมืองมากกว่าที่จะคำนึงถึงโอกาสที่ประชาชนพึงได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และมากพอที่จะปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของตนเอง รวมถึงการสร้างความรู้ความตระหนักที่จะไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของสังคม(สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง,๒๕๕๙:๑)

กระแสความตื่นตัวของประชาชนจึงมีลักษณะเป็นการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพของตนเองมากกว่าที่จะปกป้องคุ้มครองสิทธิชุมชน รวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองยังมีน้อยและไม่อยู่ในแนวทางที่ถูกต้องนัก ทั้งการเมืองภาคพลเมืองและการเมืองภาคตัวแทน

ดังจะเห็นได้จากในการเลือกตั้งตัวแทนทุกระดับทุกประเภทยังมีการทุจริตซื้อสิทธิขายเสียงจำนวนมาก โดยที่ผู้นำหรือแกนนำองค์กรประชาชนนอกจากจะไม่มีบทบาทและส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและสอดส่องดูแล(watch dog) ให้การเลือกตั้งมีความสุจริตและเที่ยงธรรมแล้ว มิใช่น้อยที่แกนนำประชาชนเหล่านั้นจะแปรสภาพเป็นผู้สนับสนุนหรือหัวคะแนนของผู้สมัครและพรรคการเมืองที่กระทำผิดกฎหมายเลือกตั้งเสียเอง

จึงไม่น่าแปลกใจ เมื่อนักการเมืองและพรรคการเมืองเหล่านั้นได้เข้าสู่อำนาจก็ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่จะใช้อำนาจดำเนินการทุจริตคอร์รัปชัน แสวงประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง จนดัชนีการทุจริตพุ่งสูงขึ้นสวนทางกับคะแนนความโปร่งใสที่ลดต่ำลงโดยลำดับ ขณะที่การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตยของประชาชนซึ่งจะสะท้อนถึงสำนึกความเป็นพลเมืองดี ผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคมนั้นยังมีน้อย

จนในที่สุด เกิดวิกฤติทางการเมืองในปี ๒๕๔๙ และมีรัฐธรรมนูญฉบับปี ๒๕๕๐ เพื่อแก้ปัญหา โดยมีบทบัญญัติเน้นการลดอำนาจรัฐและเพิ่มอำนาจประชาชนให้มีส่วนร่วมทางการเมืองและการตรวจสอบการใช้อำนาจอธิปไตยมากขึ้น ช่วงเวลาดังกล่าวแม้ว่าประชาชนจะเห็นความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง ทั้งแนวทางที่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญและแนวทางนอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ รวมทั้งหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและ

ภาคประชาสังคมก็ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย แต่สถานการณ์ก็ยังไม่ดีขึ้น มีการแตกแยกทางความคิดเห็นของคนในสังคม มีการใช้อำนาจรัฐของนักการเมือง และเจ้าหน้าที่รัฐแสวงหาผลประโยชน์ มีการเรียกร้องสิทธิของกลุ่มต่างๆมากมาย ซึ่งล้วนกล่าวอ้างว่า ตนมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายถูกต้องแล้ว เป็นสิทธิประชาธิปไตยที่สามารถทำได้ ฯลฯ ต่างคิดว่าฝ่ายตนทำถูกและเป็นไปตามหลักการประชาธิปไตย ส่วนฝ่ายอื่นทำผิดและไม่สอดคล้องหลักประชาธิปไตย

ปรากฏการณ์เช่นนี้ นอกจากจะแสดงให้เห็นว่าฝ่ายต่างๆในสังคมมีความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยไม่ตรงกัน ยังชี้ชัดว่าสังคมไทยขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบในการเป็นพลเมืองที่แข็งขัน (Active Citizen) หรือพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยอย่างรุนแรง

เตรียมดินคือเตรียมประชาชนให้พร้อม

เมื่อเข้าสู่ยุคของการปฏิรูปประเทศ จึงเป็นโอกาสที่ทุกฝ่ายจะหันมาทบทวนบทบาทของตน และร่วมกันฝ่าวิกฤติ โดยให้ความสำคัญกับ “การเตรียมดิน” หรือการสร้างพลเมืองดีตามวิถีทางที่ถูกต้อง และสอดคล้องบริบทสังคมไทย เดินหน้ามุ่งสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

พลเมืองที่ดีควรมีคุณลักษณะอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
๒. เคารพสิทธิเสรีภาพและกฎกติกาของสังคม และ
๓. ความรับผิดชอบ(ต่อตัวเอง)ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

การจะสร้างความเป็นพลเมืองในลักษณะดังกล่าวได้คงมิใช่การบังคับให้เป็น หรือให้ท่องจำพร่ำบ่นแล้วก็จะบังเกิดพลเมืองขึ้นเต็มแผ่นดิน หากแต่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดกระบวนการให้ความรู้ความเข้าใจ เพิ่มทักษะ และปรับทัศนคติของประชาชนในทางที่ถูกต้องโดยการสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมือง เป็นการเตรียมคนไว้ให้พร้อมรองรับการปฏิรูปประเทศ การร่างรัฐธรรมนูญ การออกเสียงประชามติและการเลือกตั้ง ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

อย่างไรก็ตาม การที่จะให้วิทยากรจากส่วนกลางไปเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนและเยาวชน (ซึ่งมีจำนวนมากทั่วประเทศ) นั้น เป็นเรื่องยากที่ต้องใช้ระยะเวลายาวนานกว่าจะทั่วถึงและเห็นผลเป็นรูปธรรม จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการฝึกอบรมวิทยากรตัวคูณ (Multiplier) เพื่อเป็นสื่อบุคคลทำหน้าที่เผยแพร่ และขยายความรู้ความเข้าใจการเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตยไปถ่ายทอดแก่ประชาชนและเยาวชนในพื้นที่ของตนอย่างทั่วถึง อีกทั้งความสามารถในการถ่ายทอดความรู้และความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นของวิทยากรที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้กระบวนการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, ๒๕๕๘: ๓-๔)

คณะกรรมการการเลือกตั้ง เป็นหนึ่งในองค์กรรับผิดชอบการปฏิรูปการเมืองมีหน้าที่ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๑๐ (๑๔) ประกอบมาตรา ๓๑ (๓) ที่กำหนดให้คณะกรรมการการเลือกตั้ง และสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (ราชกิจจานุเบกษา, ๒๕๕๐: ๕) มีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนหรือประสานงานกับหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ หรือราชการส่วนท้องถิ่น หรือสนับสนุนองค์การเอกชน เผยแพร่วิชาการ

ให้ความรู้และการศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการให้ความรู้และเผยแพร่ประชาธิปไตยและการสร้างพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย จึงจัดให้มีโครงการฝึกอบรมวิทยากรเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย

เนื้อหาของหลักสูตรเน้นเรื่องความเป็นพลเมืองดี การต่อต้านการทุจริต และความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยมุ่งหวังที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองและชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องกัน การวิเคราะห์สถานการณ์บ้านเมืองด้านต่างๆ โดยเฉพาะความรุนแรงของการทุจริตคอร์รัปชันได้อย่างถูกต้อง และสร้างความตระหนักในบทบาทของประชาชนที่ต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไข โดยไม่ทิ้งภาระให้ฝ่ายรัฐดำเนินการตามลำพัง ให้ความรู้หลักการและกระบวนการประชาธิปไตยในแนวทางที่สอดคล้องสังคมไทย คุณลักษณะของพลเมืองดีที่มีจิตสำนึกสาธารณะ ทศนคติที่ดี และมีพฤติกรรมประชาธิปไตยแก่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเป็นวิทยากร เพื่อจะนำไปถ่ายทอดให้กับประชาชนกลุ่มต่างๆ ตลอดจนเยาวชน นักเรียน นักศึกษา เพื่อให้ทุกคนเป็นพลเมืองดีในวิถีประชาธิปไตย ช่วยกันสร้างสังคมไทยให้น่าอยู่ เป็นสังคมแห่งความสุขและสันติที่ยั่งยืนตลอดไป

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

หลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย มีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากหลักสูตรหรือการเรียนการสอนประชาธิปไตยของหน่วยงานอื่นอยู่ ๒ ประการ ประการแรก คือ การมีเนื้อหาที่มุ่งสร้างประชาชนให้เป็นพลเมืองดี รู้หลักการและวิธีการประชาธิปไตย และประการที่สองใช้เทคนิคการอบรมแบบมีส่วนร่วมที่มีใช้การบรรยายหรือการสอนในลักษณะสื่อสารทางเดียว แต่ให้ผู้เข้าอบรมเป็นศูนย์กลางและมีส่วนร่วมในการอบรม โดยมีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับหลักการประชาธิปไตย

วิทยากร เชียงกูล (๒๕๕๐) กล่าวว่า ประเทศไทยจะเป็นประชาธิปไตยในแง่เนื้อหามากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับความตื่นตัวและความเข้มแข็งของภาคประชาชนในแต่ละประเทศในแต่ละช่วงตอนของประวัติศาสตร์เป็นสำคัญ หลักการประชาธิปไตยระบอบประชาธิปไตย อยู่บนรากฐานหลักการที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. หลักการอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ประชาชนแสดงออกซึ่งการเป็นเจ้าของโดยใช้อำนาจที่มีตามกระบวนการเลือกตั้งอย่างอิสระและทั่วถึงในการให้ได้ว่าซึ่งตัวผู้ปกครองและผู้แทนของตน รวมทั้งประชาชนมีอำนาจในการคัดค้านและถอดถอนผู้ปกครองและผู้แทนที่ประชาชนเห็นว่ามิได้บริหารประเทศในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม เช่น มีพฤติกรรมร่ำรวยผิดปกติ

๒. หลักเสรีภาพ ประชาชนทุกคนมีความสามารถในการกระทำหรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่บุคคลต้องการ ตราบเท่าที่การกระทำของเขานั้น ไม่ไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น หรือละเมิดต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมและความมั่นคงของประเทศชาติ

๓. หลักความเสมอภาค การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและคุณค่าต่างๆของสังคมที่มีอยู่จำกัดอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ถูกกีดกันด้วยสาเหตุแห่งความแตกต่างทางชั้นวรรณะทางสังคม ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมความเป็นอยู่ ฐานะทางเศรษฐกิจ หรือด้วยสาเหตุอื่น

๔. หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม การให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนทั้งในเรื่องสิทธิเสรีภาพในทรัพย์สิน การแสดงออก การดำรงชีพ ฯลฯ อย่างเสมอหน้ากัน โดยผู้ปกครองไม่สามารถใช้อำนาจใดๆ ฝืนสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ และไม่สามารถใช้อิทธิพลอยู่เหนือกฎหมาย หรือเหนือกว่าประชาชนคนอื่นๆ ได้

๕. หลักการเสียงข้างมาก (Majority rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights) การตัดสินใจใดๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนหมู่มาก ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งผู้แทนของประชาชนเข้าสู่ระบบการเมือง การตัดสินใจของฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายตุลาการ ย่อมต้องถือเอาเสียงข้างมากที่มีต่อเรื่องนั้นๆ เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจเลือก โดยถือว่าเสียงข้างมากเป็นตัวแทนที่สะท้อนความต้องการ/ข้อเรียกร้องของประชาชนหมู่มาก หลักการนี้ ต้องควบคู่ไปกับการเคารพและคุ้มครองสิทธิเสียงข้างน้อยด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นหลักประกันว่า ฝ่ายเสียงข้างมากจะไม่ใช้วิธีการพวกมากลากไปตามผลประโยชน์ ความเห็นหรือกระแสความนิยมของพวกเขาตนอย่างสุดโต่ง แต่ต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งหมด เพื่อสร้างสังคมที่ประชาชนเสียงข้างน้อยรวมทั้งชนกลุ่มน้อย ผู้ด้อยโอกาสต่างๆ สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยไม่มีการเอาเปรียบกัน และสร้างความขัดแย้งในสังคมมากเกินไป

ค่านิยม ทัศนคติ ที่ส่งเสริมประชาธิปไตย ระบอบประชาธิปไตย นอกจากจะเป็นระบอบการเมืองแล้ว ยังเป็นระบอบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมด้วย ดังนั้นจึงไม่ใช่อยู่ที่รัฐธรรมนูญ กฎหมาย การเลือกตั้ง และการต่อรองทางการเมืองเท่านั้น หากอยู่ที่สมาชิกในสังคมจะต้องช่วยกันหล่อหลอมสร้างค่านิยม วิถีชีวิต ที่เป็นประชาธิปไตย มาตั้งแต่ในครอบครัว โรงเรียน ที่ทำงาน ชุมชน เพื่อจะนำไปสู่หรือการปกป้อง ระบอบประชาธิปไตย ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

วิสุทธิ โปธิแทน (๒๕๕๖ : ๔๙ - ๗๘) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของประชาธิปไตยว่ามี ๔ หลักคือ หลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน หลักสิทธิเสรีภาพ หลักเสมอภาค หลักภราดรภาพ โดยมีคำอธิบาย ดังนี้

๑. หลักการว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของปวงชน (popular sovereignty or sovereignty of the people)

ประชาธิปไตยนั้นถือว่า อำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศหรืออำนาจอธิปไตยนั้นเป็นของประชาชนทุกคนร่วมกัน และประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอเป็นผู้ร่วมกันใช้อำนาจนี้ไม่ว่าจะโดยตรงหรือโดยอ้อมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเอง

๒. หลักการว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพ (right, liberty or freedom)

หลักการว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพ เป็นหลักการที่สำคัญมากอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย คำ ๓ คำ คือ สิทธิ (right) เสรีภาพ (liberty) และอิสรภาพ (freedom) ในตัวของมันเองอาจมีความหมายแตกต่างกันอยู่บ้าง กล่าวคือ สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้เสรีภาพ หมายถึง โอกาสที่จะเลือกทำหรือไม่ทำระหว่างทางเลือกหลายทางตามความปรารถนาของตนโดยปราศจากข้อบังคับหรือข้อจำกัด จะจำกัดได้ก็แต่โดยกฎหมายเท่านั้น ส่วนอิสรภาพ หมายถึง การทำ หรืองดเว้นที่จะทำอะไรๆ ก็ได้ที่ไม่ละเมิดผู้อื่น

๓. หลักการว่าด้วยความเสมอภาค (equality)

ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยนั้น ไม่ได้หมายความว่า ทุกคนในสังคมจะต้องเท่าเทียมกันหรือเหมือนกันหมดในทุกด้าน เพราะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เนื่องจากเป็นการขัดความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ แต่ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยหมายความว่า การที่ราษฎรทุกคนในประเทศมีความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันพื้นฐานในเรื่องสำคัญๆ ที่เป็นไปได้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ปุถุชน อันจะทำให้ทุกคนมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ และก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคม โดยเปรียบเทียบ ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

หลักว่าด้วยความเสมอภาคนี้ จึงเป็นหลักการที่ว่า รัฐจะต้องให้หลักประกันแก่ราษฎรทุกคน ให้ได้รับและมีความเสมอภาคพื้นฐานอย่างทั่วหน้า โดยไม่นำเอาเรื่องเชื้อชาติ สีผิว รูปร่างหน้าตาฐานะ ศาสนา ภาษาพูด ฯลฯ มาเป็นสิ่งที่ขวางกั้นหรือเป็นข้อจำกัด

๔. หลักการว่าด้วยภราดรภาพ (fraternity) และหลักว่าด้วยการเคารพเหตุผล (respect for reason)

ในการปกครองตัวเองร่วมกันของประชาชนนั้น เมื่อคนในสังคมมีโอกาสและเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมอย่างกว้างขวาง การมีส่วนร่วมดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมทางการเมือง เศรษฐกิจ หรือทางสังคม ย่อมทำได้อย่างสันติและหาข้อยุติที่เหมาะสมเป็นที่ยอมรับกัน ถ้าคนทั้งหลายมีความเคารพซึ่งกันและกัน (mutual respect) และมีความรักความปรารถนาดีต่อกัน ประดุจญาติพี่น้องที่เรียกว่า มีภราดรภาพ

จากแนวความคิดทฤษฎีดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย ในวิชาต้นไม้ประชาธิปไตย โดยระบุว่า การปกครองประชาธิปไตยมีหลักการสำคัญ ๖ หลัก ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, ๒๕๕๙: ๒๔-๒๕)

๑. หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน หมายความว่า อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

๒. หลักสิทธิและเสรีภาพ หมายถึง การที่ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพในขอบเขตของกฎหมาย เคารพในสิทธิ เสรีภาพของกันและกัน

ทั้งนี้ สิทธิ หมายถึง ประโยชน์ที่เราพึงได้รับโดยมีกฎหมายรับรองคุ้มครอง เมื่อเป็นสิทธิของประชาชน รัฐมีหน้าที่ต้องจัดหาให้ เช่น สิทธิผู้สูงอายุ สิทธิรักษาพยาบาลฟรี เป็นต้น

ส่วนเสรีภาพ หมายถึง ความเป็นอิสระที่จะทำหรือไม่ทำอะไรก็ได้ แต่ต้องไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น ไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดี เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง เสรีภาพในการรวมกลุ่มเป็นชมรม สมาคม ฯลฯ

เสรีภาพใดที่กฎหมายรับรองคุ้มครอง เสรีภาพนั้นก็คือ สิทธิ นั่นเอง

๓. หลักความเสมอภาค หมายถึง คนทุกคนได้รับการปฏิบัติเพื่อให้มีโอกาสได้รับสิทธิเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกัน เช่น คนจนได้รับการรักษาฟรี ผู้สูงอายุได้เบี้ยยังชีพ ล่ามภาษามือในรายการข่าวทางโทรทัศน์ ทางลาดสำหรับผู้พิการที่ใช้รถเข็น ที่จอดรถยนต์ที่จัดเฉพาะให้ผู้พิการและผู้สูงอายุ เป็นต้น

๔. หลักภราดรภาพ หมายถึง ความเป็นพี่เป็นน้อง รักใคร่สามัคคี ปรองดองกัน

๕. หลักเหตุผล หมายถึง การรับฟังเหตุผลซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ความรุนแรงมาตัดสินปัญหา โดยยึดตามหลักเสียงข้างมาก แต่ต้องรับฟังเสียงข้างน้อยด้วย ไม่ใช่เสียงข้างมากลากไปโดยไม่มีเหตุผล

๖. หลักนิติธรรม หมายถึง การปกครองโดยกฎหมายที่เป็นธรรม ทุกคนอยู่ภายใต้บังคับกฎหมายเดียวกัน เช่น ใครที่ทำผิดกฎหมาย แม้จะรวยหรือจน มีตำแหน่งใหญ่โตอย่างไรก็ต้องมีความผิดเช่นกัน

๒. แนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนับได้ว่าเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาหรือฝึกอบรมที่มีความสำคัญในการที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เป็นการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งการเรียนแบบมีส่วนร่วมนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

กรมสุขภาพจิต (๒๕๔๑:๙) ให้ความหมายของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ไว้ว่า เป็นการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เกิดมาจากการเชื่อว่า การเรียนรู้ของคนเราเป็นกระบวนการสร้างความรู้ด้วยตัวของผู้เรียนเอง โดยมีวิทยากรหรือผู้สอน จัดกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยให้เกิดการสร้างความรู้มากกว่าการถ่ายทอดความรู้จากวิทยากรสู่ผู้เรียนแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นกระบวนการสร้างความรู้จึงต้องอ้างอิงจากประสบการณ์ของผู้เรียน เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นฝ่ายกระทำอันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเรียนรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง (พลวัตรของการเรียนรู้)

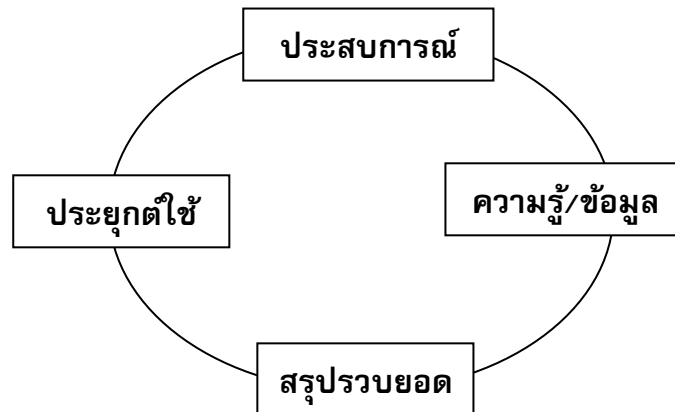
Kolb (๑๙๘๔) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย องค์ประกอบที่สำคัญ ๔ องค์ประกอบในการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ ประสบการณ์ (experience) การสะท้อน/อภิปราย (reflection/discussion) การทดลอง/ประยุกต์แนวคิด (experimentation/application) และความคิดรวบยอด (concept) โดยนักเรียนควรมีทักษะในการเรียนรู้ทั้ง ๔ องค์ประกอบ แม้บางคนจะชอบ ถนัด หรือมีบางองค์ประกอบมากกว่า เช่น เคยมีประสบการณ์จริง แต่ถ้าไม่ชอบ แสดงความคิดเห็นหรือไม่นำประสบการณ์มาร่วมอภิปราย นักเรียนนั้นก็ขาดการมีทักษะในองค์ประกอบอื่น ฉะนั้น นักเรียนจึงควรมีทิศทางการเรียนรู้ทุกด้าน และควรมีพัฒนาการการเรียนรู้ให้ครบทั้งวงจร หรือทั้ง ๔ องค์ประกอบ

สมใจ ปราบพล (๒๕๔๔ : ๑๓ - ๑๔) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่นักเรียนแต่ละคนมีส่วนร่วม โดยการเอาจิตใจเข้าร่วมทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม อาศัยหลักการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ได้รับการฝึกฝนทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการบันทึกความรู้ ทักษะการคิด ทักษะการจัดการความรู้ ทักษะการแสดงออก ทักษะการสร้างความรู้ใหม่ และทักษะการทำงานกลุ่ม

สุมณฑา พรหมบุญ และอรพรรณ พรสีมา (๒๕๔๙ : ๓๔ - ๓๕) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้ลงมือปฏิบัติ ทำกิจกรรมกลุ่ม ฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ทักษะการบริหารจัดการ การเป็นผู้นำผู้ตาม

ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งได้นำแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) มาบูรณาการ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ตามภาพที่ ๑ (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, ๒๕๕๙ : ๓)

ภาพที่ ๑ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

จากภาพดังกล่าว จะเห็นได้ว่ากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะมีลักษณะสำคัญ ๔ ประการที่สัมพันธ์ต่อกัน โดยเริ่มจาก

๑. การนำเอาประสบการณ์หรือความรู้เดิมของผู้เข้าอบรมมาแลกเปลี่ยนกัน
๒. อภิปรายแลกเปลี่ยนความรู้/ข้อมูลใหม่
๓. สรุปความคิดรวบยอดและตัดสินใจว่าจะเลือกข้อมูลใด
๔. นำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้

ปรัชญาหลักสูตร กรอบแนวคิด และวิธีการอบรม

จากแนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งได้นำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการจัดทำหลักสูตร โดยลดการสอนแบบครูสอนนักเรียนที่เห็นนักเรียนเป็น ข้างฝา - วิชาเป็นตะปู - ครูเป็นฆ้อง (อยากให้นักเรียนรู้อะไรก็ตอกตะปูเข้าไป) ลงให้มากที่สุด ใช้แนวคิดแบบ เล่นปนเรียน หรือ เรียนปนเล่น (PLAY+LEARN=PLEARN) ดังที่ ศ.ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิชได้นำไปใช้ที่โรงเรียนวชิราวุธ และเขียนถ่ายทอดออกมาเป็นหนังสือชื่อ **เพลิน มาแล้ว**

ในการจัดการอบรมตามหลักสูตรนี้ เน้นว่าต้องเรียนให้สนุก นั่งลุกให้สบาย และได้ความรู้ ดังนั้น ปรัชญาของหลักสูตรจึงใช้วิธีการอบรม “แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning)” ซึ่งวิทยากรมีบทบาทในการจัดสถานการณ์/กิจกรรมการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เข้าอบรม เน้นศูนย์กลางการเรียนรู้อยู่ที่ผู้เข้าอบรม เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมเรียนรู้ตนเอง และได้เรียนรู้ซึ่งกันและกันตามเนื้อหาและกิจกรรมในหลักสูตรมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

๑. มีรูปแบบทิศทาง/กติกการเรียนรู้ที่ชัดเจน
๒. มีกิจกรรมที่สนุกสนาน โดยผู้เข้าอบรมมีส่วนร่วมอย่างสอดคล้องกลมกลืนกับเนื้อหา

๓. มีจุดเน้นและความคิดรวบยอดของเนื้อหาในแต่ละขั้นตอน/กิจกรรม
๔. มีการวางแผนเตรียมการล่วงหน้าระหว่างทีมวิทยากร
๕. มีสื่ออุปกรณ์เพียงพอและเหมาะสมในแต่ละกิจกรรม
๖. สถานที่กว้างขวางพอสมควรอันไม่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรม
๗. ผู้เข้าอบรมแต่ละคนได้มีส่วนร่วม และแสวงหาคำตอบด้วยตนเองอย่างทั่วถึง

วิทยากร (Facilitator)

วิทยากรเป็นผู้ที่มีบทบาทและภาระหน้าที่สำคัญในการฝึกอบรม ต้องเข้าใจเนื้อหาวิชา และขั้นตอนการดำเนินการทุกขั้นตอนอย่างแจ่มชัด เน้นผู้เข้าอบรมเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ รับผิดชอบ และปฏิบัติต่อผู้เข้าอบรมอย่างเหมาะสม และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมได้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและทั่วถึง วิทยากรต้องทำงานเป็นทีมๆ ละประมาณ ๓ - ๔ คน โดยสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันรับผิดชอบในแต่ละวิชา ซึ่งแต่ละวิชาวิทยากรจะแบ่งหน้าที่กัน ดังนี้

คนที่ ๑ เป็นวิทยากรหลักประจำวิชา ทำหน้าที่เปิดเกม สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ นำเข้าสู่บทเรียน เป็นตัวกระตุ้น ตั้งคำถามและสรุป

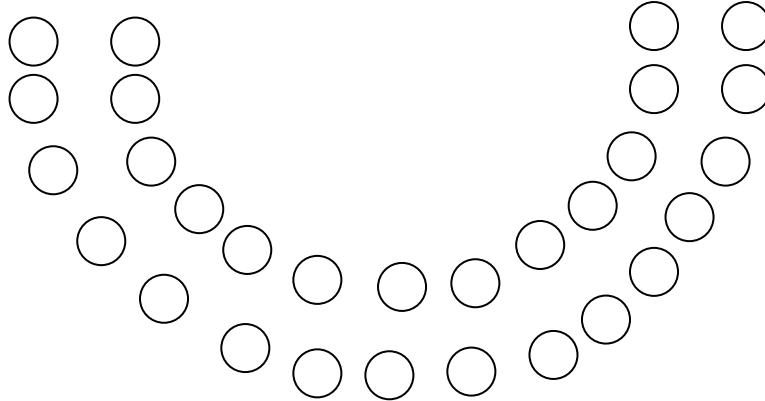
คนที่ ๒ เป็นคนช่วยเหลือคนที่ ๑ คอยเก็บตก หรือคนปิดเกม คอยเก็บประเด็นสำคัญต่างๆ มานำเสนอ อาจเป็นคนช่วยเขียนคำตอบ เก็บรวบรวมคำตอบของผู้เข้าอบรมมาจัดหมวดหมู่ รวมทั้งช่วยเตรียมสื่อ ช่วยฉายแผ่นทาบก็ได้

คนที่ ๓ เป็นผู้กำกับเวที คอยสังเกตการณ์พฤติกรรมผู้เข้าอบรม บรรยากาศการเรียนรู้ ช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ในช่วงก่อนเข้าสู่เนื้อหา ช่วยเหลือในการเขียน การแบ่งกลุ่ม จัดเตรียมอุปกรณ์ - เก็บอุปกรณ์ที่ใช้แล้วเข้าที่ จัดสถานที่ ประสานเรื่องเวลาพักอาหารว่าง คอยส่งสัญญาณหมดเวลา ฯลฯ รวมทั้งอาจเสริมเพิ่มเติมเนื้อหาได้เท่าที่จำเป็น โดยปกติมักจะเห็นเขาอยู่บริเวณด้านข้างหรือด้านหลังที่นั่งผู้เข้าอบรม

คนที่ ๔ กรณีที่มีวิทยากรคนที่ ๔ จะทำหน้าที่สรุปผลการอบรม ทั้งในด้านเนื้อหา เทคนิคการอบรม กิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่ออุปกรณ์ รวมทั้งบรรยากาศในการอบรมและให้ข้อสังเกตต่างๆ เนื่องจากอาจไม่มีภารกิจในวิชาที่กำลังดำเนินการมากนัก จึงสามารถมองภาพรวมของการอบรมในวิชาดังกล่าวได้ดี นอกจากนั้นวิทยากรคนที่ ๔ ยังต้องเป็นผู้ช่วยในการจัดสถานที่ จัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ในวิชาที่กำลังดำเนินการ หรืออาจต้องเตรียมเป็นวิทยากรคนที่ ๑ ในหัวข้อวิชาต่อไปด้วย วิทยากรทุกคนต้องทำงานเป็นทีมช่วยกันทำงานเหมือนทีมนักฟุตบอลที่นอกจากแต่ละคนจะมีหน้าที่เฉพาะ ยังต้องสามารถสับเปลี่ยนหมุนเวียน ทำหน้าที่ตามจังหวะเวลาที่เหมาะสม และต้องมีความรับผิดชอบร่วมกันอีกด้วย

นอกจากนั้น สถานที่อบรมควรมีพื้นที่กว้างขวางสำหรับจัดกิจกรรม มีเครื่องเสียงและไฟฟ้าแสงสว่างสำหรับจัดกิจกรรมกลางคืนได้ ห้องฝึกอบรมควรมีขนาดที่นิ่งที่เหมาะสมกับจำนวนผู้เข้าอบรม (ประมาณ ๓๐ - ๖๐ คน) ที่นั่งควรจัดเก้าอี้เป็นรูปครึ่งวงกลม หรือตัว U โดยไม่มีโต๊ะขวางกั้นเป็นอุปสรรคในการเข้าร่วมกิจกรรม และมีที่ว่างเพียงพอเพื่อให้เกิดความคล่องตัวต่อการเคลื่อนไหวของผู้เข้าอบรม

โต๊ะวางเครื่องฉายแผ่นทึบ

ขอบเขตเนื้อหาของหลักสูตร

การอบรมวิทยากรในรุ่นแรก ได้ทำการคัดเลือกผู้เข้าอบรมจากพนักงานสำนักงาน คณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดที่มีประสบการณ์การเป็นวิทยากรมาแล้วจากทุกจังหวัดๆ ละ ๑ - ๒ คน รวมทั้งวิทยากรจากศูนย์การเรียนรู้การเมืองในระบอบประชาธิปไตยทั้ง ๕ ศูนย์ รวม ๑๐๙ คน แบ่งการอบรมเป็น ๕ จุดๆ ละ ๓๐ - ๔๐ คนและต่อมาได้ขยายการอบรมเพิ่มอีก ๒๕๐ คน ทำให้มีผู้ผ่านการอบรมตามหลักสูตรทั้งสิ้น ๓๕๙ คน ใช้เวลาในการอบรม ๕ วัน ๔ คืน หรือประมาณ ๓๗ ชั่วโมง แบ่งการอบรม เป็น ๔ ภาคส่วน ดังนี้

๑. ภาคปฐมนิเทศ เพื่อเตรียมพร้อมเข้าสู่การอบรม มี ๔ กิจกรรม คือ พิธีเปิด การปรับความคาดหวัง วิทยากรที่น่าเบื่อ-ผู้เข้าอบรมที่ดี และกิจกรรมคณะกรรมการประจำวัน (กว.)

๒. ภาควิชาการ ประกอบด้วย ๓ หัวข้อวิชา คือ ชีวิตกับการเมือง และวิเคราะห์สถานการณ์บ้านเมือง(๑ ชั่วโมง) ต้นไม้ประชาธิปไตย(๑ ชั่วโมง ๓๐ นาที) และพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย (๑ ชั่วโมง ๓๐ นาที) รวม ๓ วิชาใช้เวลา ๔ ชั่วโมง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เข้าอบรม

๒.๑ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับการเมืองว่า การเมืองเป็นเรื่องของทุกคน ถ้าการเมืองดีชีวิตของเราก็จะดีไปด้วย ดังนั้น จึงต้องสนใจและเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง และทำให้การเมืองดีเพื่อทำให้ชีวิตของทุกคนดีตามไปด้วย

๒.๒ สามารถวิเคราะห์สภาพการเมืองในปัจจุบันในด้านต่างๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สังคม/การศึกษา และด้านการทุจริตคอร์รัปชัน ว่าเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไร และมีความตระหนักว่าปัญหาเหล่านั้นประชาชนควรมีบทบาทและส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

๒.๓ มีความรู้ความเข้าใจในองค์ประกอบสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยเปรียบเทียบจากต้นไม้ คือ ราก หมายถึงหลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดิน หมายถึงแนวความคิด ค่านิยมหรือคุณธรรมที่ยึดถือเปรียบเหมือนสารอาหารสำหรับหล่อเลี้ยงให้ต้นไม้เจริญเติบโต ลำต้น คือสถาบันหรือหน่วยงาน องค์กรส่งเสริมสนับสนุนประชาธิปไตย รวมทั้งสถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งมีความสำคัญและมีคุณูปการต่อการปกครองระบอบ

ประชาธิปไตยของไทยเป็นอย่างมาก โดยมีกึ่งกำนใบ คือระบบ กลไก และกระบวนการที่สนับสนุน การขับเคลื่อนและตรวจสอบการทำงานของสถาบัน หากดินดี รากแข็งแรง ลำต้นมั่นคง กิ่งกำนใบ สมบูรณ์ ก็จะสามารถออกดอกผลได้ดี ซึ่งก็คือผลประโยชน์ที่ทุกคนจะได้รับจากประชาธิปไตย นั่นเอง

๒.๔ สามารถอธิบายความหมายและความแตกต่างของ “ประชาชน-พลเมือง” และ ยกตัวอย่างเชิงพฤติกรรมเกี่ยวกับคุณลักษณะของพลเมืองที่ดีในวิถีประชาธิปไตยได้ พร้อมทั้ง มีส่วนร่วมเสนอแนวทางในการสร้างพลเมืองที่ดีด้วยวิธีการต่างๆ อันจะทำให้เกิดพลเมืองดีมากขึ้น ทั้งปริมาณและคุณภาพ

ทั้งนี้ ในแต่ละหัวข้อวิชา วิทยากรได้นำหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) มาใช้ในการฝึกอบรม ดังมีตัวอย่าง เช่น

๑) **ขั้นประสบการณ์ (Experience)** ผู้สอนพิจารณาจากความรู้เดิมประสบการณ์เดิม และความสามารถของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น ในวิชาชีวิตกับการเมืองและวิเคราะห์สถานการณ์บ้านเมือง ซึ่งต้องการให้ผู้เข้าอบรมตระหนักว่าการเมืองกับชีวิตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน วิทยากรก็จะใช้ การตั้งคำถามเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวันว่าวันหนึ่งๆ ทำอะไรบ้าง เมื่อได้คำตอบแล้วจะเขียนบน กระดาษหรือแผ่นฟลิปชาร์ตไว้ จากนั้นจะถามไถ่เรื่องที่ละคำตอบว่า กิจวัตรประจำวัน นั้นๆ เช่น อาบน้ำ ล้างหน้า กินข้าว เกี่ยวข้องกับการเมืองหรือไม่ (ผู้เข้าอบรมจะตอบว่าเกี่ยว) วิทยากรจะถาม ต่อว่า เกี่ยวอย่างไร ซึ่งผู้เข้าอบรมไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน นักศึกษา พระ หรือผู้นำชุมชน จะอธิบายได้ว่า เกี่ยวกับการเมืองอย่างไร เป็นการตั้งประสบการณ์ที่ทุกคนมีมาแลกเปลี่ยนกัน

๒) **ขั้นการสะท้อนและอภิปราย (Reflection and Discussion)** ตัวอย่างเช่น ในวิชาพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย วิทยากรต้องให้ผู้เข้าอบรมเห็นความแตกต่างด้านพฤติกรรมของ ผู้ที่เป็นและไม่เป็นพลเมือง แทนที่จะใช้วิธีการบรรยาย แต่วิทยากรให้ผู้เข้าอบรมดูวีดิทัศน์สั้นๆ ๔ เรื่อง เรื่องแรกเป็นเหตุการณ์ต้นไม้ใหญ่ล้มขวางถนน ในขณะที่ผู้ใหญ่นิ่งเฉย แต่เด็กนักเรียนตัวเล็ก เป็นผู้นำในการช่วยยกต้นไม้ โดยมี เพื่อนเด็กด้วยกันเป็นกลุ่มแรกๆ ที่มาช่วย และในที่สุดก็จะมี ผู้ใหญ่คนอื่นๆ มาช่วยจึงสามารถยกต้นไม้พ้นการขวางถนนได้สำเร็จด้วยการร่วมแรงร่วมใจของทุกคน ส่วนอีก ๓ เรื่อง เป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น พ่อแม่ให้ลูกอายุ ๙ ขวบขับรถยนต์ไปโรงเรียน การขับรถฝ่ากฎจราจร ชนคนกลางสี่แยกไฟแดง หรือการแย่งซื้อของถูก เป็นต้น จากนั้นวิทยากรจึง ถามว่า วิถีทัศน์แต่ละเรื่องได้ข้อคิดอะไร

๓) **ขั้นความคิดรวบยอด (Concept)** วิทยากรถามต่อ จากวีดิทัศน์ทั้ง ๔ เรื่อง อยากให้สังคมไทยเป็นอย่างไร เพราะอะไร

๔) **ขั้นการทดลอง/การประยุกต์แนวคิด (Experimentation/Application)** วิทยากรตั้งคำถามให้ผู้เข้าอบรมอภิปรายกลุ่ม โดยให้ระดมความคิดยกตัวอย่างพฤติกรรมหรือ การแสดงออกความเป็นพลเมืองในลักษณะต่างๆ เช่น ตัวอย่างการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การเคารพสิทธิเสรีภาพและกฎกติกาสังคม และการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นต้น กิจกรรม ต่างๆ เหล่านี้เปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับความรู้ใหม่ มีส่วนร่วมใน การอภิปรายประเด็นปัญหาขั้นตอนเหล่านี้ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนที่ทำให้ผู้เข้าอบรมได้พัฒนา ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ไขปัญหาได้

๓. ภาคฝึกปฏิบัติ การที่วิทยากรจะนำหลักสูตรนี้ไปขยายผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องเพิ่มเติมแนวคิด และเทคนิคการเป็นวิทยากรแบบมีส่วนร่วมที่เน้นผู้เข้าอบรมเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ รวมทั้งสามารถบูรณาการแนวคิด เนื้อหาวิชาการเข้ากับเทคนิคการเป็นวิทยากรแบบมีส่วนร่วมได้ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องมีการจัดทีมฝึกการเขียนแผนการถ่ายทอดความรู้และการฝึกปฏิบัติการเป็นวิทยากร แบบมีส่วนร่วมอย่างน้อยคนละ ๑ วิชา

ในภาคฝึกปฏิบัติ จึงประกอบด้วย การเปิดเผยเบื้องหลังการทำและเทคนิคการเป็นวิทยากรแบบมีส่วนร่วม การจัดทีม การวางแผนการฝึก และการฝึกปฏิบัติการเป็นวิทยากรรายวิชา

๔. ภาคสรุป ประกอบด้วย การถอดบทเรียน การมอบภารกิจ การวางแผนขยายผล และกิจกรรม พิธีปิดเปรียบคล้ายพิธีส่งทหารเสื่อออกศึก ดังนั้น ผู้ที่ผ่านการอบรมวิทยากรกระบวนการเหล่านี้ เรียกชื่อได้ อีกอย่างหนึ่งว่า “ทหารเสื่อ กกต.”

นอกจากการอบรมวิทยากรกระบวนการ (Training of Trainer) หรือที่เรียกว่า วิทยากรทหารเสื่อ กกต.จำนวน ๓๕๐ คน แล้ว สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งยังคัดเลือกวิทยากรกระบวนการจำนวน ๖๐ คนเพื่อเข้ารับการฝึกอบรมอย่างเข้มข้นตามหลักสูตรวิทยากรหลัก (Master Trainer) เพื่อให้สามารถไปฝึกอบรมพนักงานของสำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดทุกจังหวัดทั่วประเทศจำนวนประมาณ ๙๐๐ คนเพื่อให้เป็นวิทยากรกระบวนการ (Training of Trainer) สามารถนำความรู้ตามหลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยไปถ่ายทอดกับประชาชนกลุ่มต่างๆ อาสาสมัคร ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น รวมทั้งนักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ พระ ฯลฯ ต่อไป กล่าวได้ว่าในขณะนี้ พนักงานของ กกต. เกือบทุกคนสามารถทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการหลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย และสามารถนำทักษะ ประสบการณ์ และเทคนิคการอบรมแบบมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้ได้เกือบทุกหัวข้อวิชา

พฤติกรรมพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยสะท้อนภายในองค์กรภาคปฏิบัติ

หลังการฝึกอบรมตามหลักสูตร ได้เห็นพฤติกรรมของผู้ผ่านการอบรมเปลี่ยนไปในทางบวก เริ่มจากวิทยากรที่ผ่านการอบรมกระตือรือร้นอยากทำหน้าที่วิทยากร เร้าร้อนอยากลงวิชาในกลุ่มไลน์ของผู้เข้าอบรมแต่ละรุ่นหมั่นแสดงผลงานของตนกับเพื่อนในกลุ่ม บอกเล่าประสบการณ์ แลกเปลี่ยนความเห็น สอบถามปัญหา พร้อมทั้งตอบข้อสงสัย รวมถึงถามไถ่ถึงภารกิจที่ตนจะได้ลงพื้นที่ร่วมกับเพื่อนในจังหวัดอื่นๆ

ศูนย์การเรียนรู้การเมืองในระบอบประชาธิปไตยทั้ง ๕ ศูนย์ ได้ตีพิมพ์วิทยากรมีการฝึกซ้อมกันเองเป็นรายวิชา เพื่อสร้างความมั่นใจก่อนไปถ่ายทอดให้พนักงานของศูนย์ที่ไม่ได้เข้าอบรม บางศูนย์จัดทีมเดินสายให้คำแนะนำวิทยากรของจังหวัดในการฝึกอบรมพนักงานในเขตจังหวัดที่รับผิดชอบ โดยมีผู้บริหารของสำนักงานนั่งสังเกตการณ์ให้กำลังใจอย่างใกล้ชิด หลังจากถ่ายทอดความรู้ให้เพื่อนร่วมงานแล้ว วิทยากรของแต่ละจังหวัดจัดทีมเดินสายให้ความรู้กับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ในพื้นที่ กล่าวได้ว่า ทุกศูนย์การเรียนรู้ฯ และเกือบทุกจังหวัดเสาะแสวงหากลุ่มเป้าหมายเข้าอบรมตามหลักสูตร ประจวบเหมาะพอดีกับหน่วยงานราชการที่ต่างก็มีนโยบายจัดอบรมให้ความรู้ประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน จึงเป็นโอกาสที่วิทยากรทหารเสื่อ กกต.แต่ละจังหวัดได้ทดสอบวิชาความรู้ และเพิ่มทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ การได้มีโอกาสนำความรู้ไปทดลองปฏิบัติการในสนาม

กับกลุ่มเป้าหมายที่แท้จริงทำให้วิทยากรพบว่า การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนั้นคือ แนวทางที่ถูกต้องเหมาะสมนำมาใช้ เพราะสามารถพัฒนาความคิดจิตสำนึกการเป็นพลเมือง และส่งผลต่อการเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้เข้าอบรมได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย ทั้ง ๖ หลัก กล่าวคือ

๑. หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน

ในการทำงาน ทุกคนทำงานเป็นทีมมากขึ้น และช่วยกันทำงานโดยไม่เลือกฝ่าย ต่างรู้งาน รู้หน้าที่ และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ คิดว่าตนมีส่วนเป็นเจ้าขององค์กร โดยผู้อำนวยการ เลือกตั้งประจำจังหวัดได้สนับสนุนให้มีการจัดทีม ทำแผน ลงพื้นที่ร่วมกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จากเดิมที่มีการทำงานแบบแนวตั้ง(ใช้การสั่งการหรือประสานงานด้วยเอกสารเป็นหลัก) เปลี่ยนเป็นการทำงานแนวราบ มีการพูดคุย สื่อสารสองทางมากขึ้น)

๒. หลักสิทธิและเสรีภาพ

พนักงานกล้าคิด กล้าแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ขณะเดียวกันส่วนกลางได้เปิดโอกาสให้พนักงานในต่างจังหวัด โดยเฉพาะระดับปฏิบัติได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงแก้ไข ระเบียบต่างๆนอกจากนั้น ยังพบว่ามีการพฤติกรรมเคารพสิทธิเสรีภาพของคนอื่นมากขึ้น เช่น ในการอบรม ผู้เข้าอบรมยินยอมเข้าคิวรับเครื่องดื่มและอาหารว่าง เป็นต้น

๓. หลักความเสมอภาค

เกิดความกระตือรือร้นและกระแสนต้องการเข้ารับการเรียนรู้ ต้องการเป็นวิทยากร ที่สำคัญรู้สึกว่างานที่ตนทำมีคุณค่ามากขึ้น ในการอบรมวิทยากรได้ขอให้ผู้นำเสนอผลงานของกลุ่มต้องเปลี่ยนคนใหม่ทุกครั้ง ไม่ให้ซ้ำคนเดิม เป็นการเปิดโอกาสผู้เข้าอบรมคนอื่นๆ ได้มีโอกาสอย่างเท่าเทียมกัน

๔. หลักนิติธรรม

พนักงาน กกด. ใช้กฎหมาย ระเบียบและหนังสือสั่งการเป็นแนวทางในการทำงาน หาก ระเบียบ กฎหมายข้อใดมีปัญหาในทางปฏิบัติก็จะมีการเสนอให้ปรับปรุงแก้ไข แต่ตราบใดที่ยังมีผลใช้บังคับก็จะปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด

ในการฝึกอบรมหลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย ได้มีการกำหนดกติการ่วมกันในการอบรม เช่นการตรงต่อเวลา และการไม่ให้โทรศัพท์ดังรบกวนขณะอบรม หากมีการฝ่าฝืนจะเสียค่าปรับเป็นเงิน ๒๐ บาท ซึ่งปรากฏว่ามีหลายครั้งที่ผู้เข้าอบรมมาสาย หรือมีเสียงโทรศัพท์ดัง ผู้เข้าอบรมก็ยินดีเสียค่าปรับเพื่อรักษากติกาเอาไว้

๕. หลักเหตุผล

พนักงาน กกด. มีจำนวนกว่า ๒,๓๐๐ คน แบ่งเป็นหลายส่วนงาน ทั้งในส่วนกลางและจังหวัด ย่อมมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน แต่การตัดสินใจใช้หลักเหตุผล โดยฟังความเห็นจากทุกฝ่ายอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะพนักงานในต่างจังหวัดแบ่งออกเป็น ๕ งาน แต่สามารถทำงานร่วมที่วิทยากรด้วยกันได้ ช่วยกันลงพื้นที่ทำงานสร้างพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย

นอกจากนั้น ในกรณีที่ได้รับเชิญจากหน่วยงานอื่นโดยมีเวลาจำกัด ไม่สามารถดำเนินการตามหลักสูตรได้ทั้งหมด วิทยากรก็สามารถประยุกต์หลักสูตรได้ตามสภาพ แต่ยังคงเนื้อหาหลัก คือ

วิชาพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตยไว้ ส่วนเนื้อหาวิชาอื่นๆใช้เสริมตามสภาพ และใช้เทคนิคการอบรมแบบมีส่วนร่วมให้ได้มากที่สุด

๖. หลักภราดรภาพ

มีความสมัครสมานสามัคคี รักใคร่กลมเกลียว ช่วยเหลือกันในการทำงานมากขึ้น ไม่แบ่งแยกว่าจะเป็นงานของฝ่ายใด ถ้างานของตนเสร็จก่อนก็จะไปช่วยเพื่อนที่มั่งอื่นทำงานเพื่อให้งานสำเร็จในเวลาใกล้เคียงกัน มองงานในภาพรวมของสำนักงานเป็นหลัก

นอกจากนั้น การกิจสร้างพลเมืองตามหลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย ช่วยทำให้ภาพลักษณ์โดยรวมขององค์กรดีขึ้น โดยที่ผ่านมาในระยะแรกๆ การฝึกอบรมเกือบทุกแห่งจะมีฝ่ายความมั่นคงมาสังเกตการณ์ และรายงาน ภาพที่เห็นคือ คน กกต.ขมิขมันขันแข็งในการสร้างพลเมืองอย่างไม่ย่อท้อ หรือหวั่นไหวกระแสข่าว คงดำเนินการสร้างพลเมืองให้มากขึ้นทั้งปริมาณและคุณภาพเพื่อให้พร้อมต่อการออกเสียงประชามติ และการเลือกตั้งที่จะมีมาในอนาคต ทำให้ขณะนี้หน่วยงานต่างๆ ได้ขอให้ทีมวิทยากรกระบวนการแบบมีส่วนร่วมของ กกต.ไปช่วยสร้างความเข้าใจเรื่องการออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญกับบุคลากรในสังกัดและกลุ่มเป้าหมายต่างๆ ในความรับผิดชอบของตน

การอบรมตามหลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย ไม่เพียงต้องการให้ผู้เข้าอบรมกลุ่มเป้าหมายต่างๆมีความรู้ความเข้าใจเรื่องการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขเท่านั้น แต่ยังมีเป้าหมายให้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสู่ความเป็นพลเมืองในทางที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยทั้ง ๖ หลักอีกด้วย ซึ่งหากสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องกับทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะการปลูกฝังจิตสำนึกแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ก็จะเป็นการวางรากฐานความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนและมั่นคงในอนาคต.

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข กรมสุขภาพจิต. ๒๕๔๔. คู่มือฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม. พิมพ์ครั้งที่ ๔ กรุงเทพมหานคร : วงศ์กมล โปรดักชั่น จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. ๒๕๕๘. คู่มือวิทยากร หลักสูตรฝึกอบรม คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมประชาธิปไตยและการเลือกตั้ง. อัดสำเนาเย็บเล่ม.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. ๒๕๕๙. คู่มือวิทยากร หลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย สำหรับครูผู้สอนสังคมศึกษาและครู กศน. อัดสำเนาเย็บเล่ม.

สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. ๒๕๕๙. คู่มือวิทยากร หลักสูตรพลเมืองดีวิถีประชาธิปไตย สำหรับพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนา. อัดสำเนาเย็บเล่ม.

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ ว่าด้วยคณะกรรมการการเลือกตั้ง พ.ศ.๒๕๕๐ แก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๕๔. (๒๕๕๐, ๗ ตุลาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๑๒๔. (ตอนที่ ๖๔ ก).

วิทยากร เชียงกุล . ๒๕๕๐ .<https://witayakornclup.wordpress.com>

วิสุทธิ โปธิแทน. ๒๕๕๖. แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ ๔ . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

สุมณฑา พรหมบุญ และ อรพรรณ พรสีมา.๒๕๔๙. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม.ใน ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม : ต้นแบบการเรียนรู้ทางด้านหลักทฤษฎีและแนวปฏิบัติ .กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

สมใจ ปราบพล. ๒๕๔๔. การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. ใน การสอนแบบทักษะชีวิตแบบมีส่วนร่วม .กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

Kolb, David .๑๙๘๔. **Experiential learning: Experience as the source of learning and development.** Englewood Cliffs : Prentice Hall.